

Natoroznanske stvari.

Ravnokrilci (Geradflügler, Orthoptera).

Za pokušnjo iz Erjavčevega „Živalstva“. *)

274. Kobilica selivka (Zugheuschrecke, Acri-dium migratorium) je čez 2 palca dolga, zelenkasto rujava. Ima štiri neenake, rujave, rumeno lisaste krila, kratki nitkasti tipalnici in dolgi krepki zadnji nogi za skakanje. Zdolej na prsih je rudeča ko opeka.

Ta zelo razvpita zaželka pride posamezno skor vsako leto v naše kraje; njena prava domovina je pa prednja Azija in severna Afrika, kjer se prikaže včasih v brezštevilih rojih in potem popotuje bolj proti severju. Posamezni roji so prišli celo na Nemško in Francozko. Zadnji veliki roj je prišel l. 1747 na Ogersko, in od tistega časa naših krajev ni več zadela ta nesreča.

Ti roji so po več ur dolgi in široki in tako gosti, da zatemne solnce, kakor oblaki. Če padejo v kak kraj, zagrnjene so z njimi tla, ceste in hiše po čevlji na debelo. V nekoliko urah požró vse, kar je na polji, žito, travo, listje po vinogradih in drevesih. Šum grizočih kobilic primerjajo prasketanju ognja, kadar ga veter podpihuje. Tako opustošena zemlja je, kakor da bi bila požgana. Zraven pa tudi mnogo kobilic pogine od truda, ali pa jih zmečkajo druge, in te potem gnjijo, kužijo zrak in iz tega se izcimijo večkrat nevarne bolezni. Nekteri narodi nabirajo kobilice in jih jedó posušene, osoljene ali pa tudi v moko zdrobljene.

Zoper to šibo Božjo ga ni skor družega pomočka, kot nabirati kobilice in njih jajca, ter jih ali sežgati ali pa globoko zakopati. Kobilice ležejo jajca v kepah v zemljo. Izvalivše se ličinke so podobne starim, samo da nimajo kril.

Manjše domače kobilice, ktere skačejo po travnikih in po polji, niso sicer tako škodljive, kakor selivka, ali vendar škodijo senu, posebno v vročih poletjih. Čvrčijo prav slabo s tem, da drgajo krila ob stegno. Med njimi je črna ropotulja (Schnarrheuschrecke, Acri-dium stridulum), ki se pozná po lepih, ko cinober rudečih krilih. Pogosto se vidi po solnčnih, zaraščenih krajih, če se ji človek bliža, škripaje sfrfrá.

275. Zelena kobilica (grüne Laubheuschrecke, Socusta viridissima) je čez palec dolga in vsa zelena. Krila so še enkrat daljše kot zadek, tudi nitkasti tipavnici ste daljši od telesa. Samica ima kakor sabljo zakrivljeno vbadalce, s katerim jajca v zemljo zabada.

Kobilice se poznajo po dolgih tipavnicah in skačejo pogosto po polji in po grmovji, toda krila dobé še le avgusta. S tem, da drgajo krilo ob krilo, glasno škripljejo.

276. Bramor (Maulwurfsgrille, Gryllotalpa vulgaris) je ponočna, podzemeljska zaželka rujave barve. Močno in debelo telo je 2 palca dolgo, tipavnici in krili so krajši od telesa. Posebno čudni ste prednji nogi, členi na teh nogah so široki, plošnati in z močnimi zobmi oboroženi, z njimi rije pod zemljo.

Bramor je jako škodljiva zaželka, ki v podobi in v načnu življenja opominja na krta. Na suhih njivah, travnikih in po vrtilih koplje ravne hodnike in pri tem delu ogrize in ogloje vse tenke koreninice in celo mladim drevescem škodo dela. Samica znese mesca junija ali julija v okroglo jamico 1½ čevelj pod zemljo do 300 rumenkastih, ko konopno zrno debelih jajc. Ličinke živé nekoliko časa v društvu; takrat jih je najbolje izkopati ali pa zemljo prav dobro poteptati.

277. Muren poljski (Feldgrille, Gryllus campestris) je znana, palec dolga črna zaželka, ki se od prejšnjega loči v tem, da nima nog za rovanje in da

ima dolgi tipalnici. Samec prav glasno čvrčí, samica pa imá vbadalce.

Na suhih tratah in grivah sedí pri lepem vremenu muren pred svojo luknjo in čvrčí; če pa le kaj zašumi, zbeži v luknjo in molčí. Živijo od koreninic in semena, pa niso tako škodljivi ko bramorji. — V hišah na toplih krajih, v kuhinji, blizo peči in ognjišč živí druga temu podobna, ponočna zaželka, namreč hišni muren ali striček (Hausgrille, Gryllus domesticus), ki je podnevi skrit v zidnih spoklinah, ponoči pa glasno čvrčí in išče hrane, namreč kruha, moke, žita itd.

278. Hinavka (Gewöhnliche Fangheuschrecke ali Gottesanbeterin, Mantis religiosa) je prav znamenita zavoljo čudne podobe in življenja. Majhna glava s kratkima nitkastima tipalicama je nasajena na ozkem podolgastem oprsji, kakor na vratu. Zadek je pa jako širok in plošnat. Vsa zaželka je zelena ali rujavkasto rumena. Noge so ji precej dolge, prednji nogi imate ostre, rezne robove in se daste zaklopiti kakor britev.

Hinavka živí v toplejših krajih, tudi že okoli Dunaja na solnčnih gričih v travi in na nizkem grmovji; ker je zelena, razločiti jo je težko od rastline, na kateri stanuje. Navadno sedí mirno, ali pa lazi počasi okoli in loví muhe in druge male zaželke. Glavo, oprsje in prednji nogi drží vedno po konci, kakor drží človek rokó, kadar moli, zato ji pravimo hinavka. V vročih deželah živé še mnoge druge vrste, ki so tej podobne, toda so še bolj čudne. Tako postavim: živí list v iztočni Indii, čegar zadek je popolnoma podoben zvenjenemu listu; velikanski suhi strah, čegar tenko sivo telo je podobno suhi goli vejici itd.

Slovstvene stvari.

Nasvèt.

Prav všečno nam je, da so „Novice“ postavile slovenskemu svetu „Kriesnice“ na ogled in mu pojavile tako njih visoko vrednost. Smelo se raduje vsak vreden Slovenije sin, da je to krasno delo tudi našega naroda sestricam slovenskim deklicam posvečeno.

Al spomin, da naše domoljubke ne bodo mogle razumeti milih glasov, ki jim iz te knjige na mlade ušesa donijo, — da ne bodo mogle okušati prijetnih misel, ki se iz nje v nježne srca izlivajo, — in da ne bodo mogle ogledovati krasnih slik, ki mladim ljudém duhove kviško povzdigujejo, — ker jim zagrinjalo olikanega hrvaško-srbskega jezika vse te milote, te prijetnosti in te krasote zakriva — ta spomin je nam porodil živo željo, ki je tako močna, da je ne moremo več v svojih srcih zakrite imeti: željo namreč, da bi „Kriesnice“ le skorej v slovenskem prevodu beli dan zagledale. Le tako bi to posvetilo zaželjeni sad obrodilo, in dosegel bi se vzvišeni posvetiteljev namen. Slovenci s tem najlepše pokažemo, kako ljubo nam je, da je slavni pesnik tudi naše Slovenke v venec jugoslavjanske slave tako krasno vpletel.

Iz teh nagibov tedaj podajamo prijazni nasvèt: naj bi kter slovenskih pesnikov blagovoljno prevzel to lepo nalogo, da bi v slovensko obleko povil krasno darilce, ki ga je jugoslovanski domoljub našim dekletom v hrvaško-srbski opravi žlahnodušno poklonil.

Nasvetu temu pristavljamo tistih 5 prestavljenih „Kresnic“, ki so bile pri zadnji veliki besedi tukaj deklamovane.

Čitavnica tominska.

Kresnice.

Posvečenje sestram trojim

Hrvaticam, Srbkinjam, Slovenkam.

Zeleni se gora, trava raste, že pregreva solnce žarno, okoli cvetja čebelice bučijo in čvrčí škerjanček

*) Več o tem delu drugi pot.

proti nebu. Tukaj že je krasna spomlad, in prišli ž njo so lepi, božji dnevi; delo je povsod začeto, in že pesmice donijo. In sredi spomladanskega šuma, sredi prirode oživljene na bele roke so Vam „Kresnice“ prletele.

Neznani pesnik tukaj priporoča jih sestricam; spel jih Vam je trem in Vam v skrb jih daja zdaj. Ljubkajte in milkajte, pevajte jih z milim srcem, varujte jih vsake zlobe, ker bratove so te sirote. Pesem, katero bratec poje, mila je sestrični duši; materinski glas razlega se v pesmi; — kdo bi ne čul tega glasa?

I.

Postanje.

Kadar na sv. Ivana predvečer plamen buskne skoz grmado in suhe veje prešine, skačejo v kviško iskricice iz kresa. Takrat oživijo te iskricice, z neba povračujejo se in o mraku po vrzeljah lesketajo kot zvezdice krilate. Divno pač je pogledati svetljenje neprestano, kadar letni mrak napoči; srce se raduje.

Ravno tako gori mu v prsni in na veke ne ugasne to plamtenje, iskre pa, ki skačejo iz njega proti nebu, moji so izdihljeji. In to plamtenje, te iskre, kadar je tvoj pesnik vzdihal po vilinskem čarovanju, v pesmi so se spremenile.

Tako, milo jagnje moje, postale so ti te kresnice: naj bi bile tvoje radovanje in naj rodu blesketajo!

II.

Dragini dvori.

Po poti med jablani ide se k dvoru moje drage. Iz oken belega dvora kapela vidi se in Klek. Po dvorišči se šopirijo med živadjo pavni, po ribnjaku labud plava in iz vode se ribice blesketajo. Bister potok tū šumlja in vodo meče vodomet, pihlja vetrič blagi tod in trepetlikov list trepeče. Tam na strani je visoka stena, katero krasni log obdaja, okrog razširja se zeleno polje in povsod se vijejo stezice. Okoli dvora — samo cvetje; bršljan motá se po stebrih, tū si slavček gnjezdo spleta, — vse lepota, vse krasota!

Tukaj draga moja devojčuje; priroda se ji prilega; njen duh ti lepota je podoben in po prirodi se žlahti srce njeno.

III.

Moja želja.

Slavček tū si gnjezdo spleta v grmičku krasne rože, in draga moja se tod sprehaja, ko dnevu ugasne luč. In na večer, kadar duša sama — duša vsaka, kadar izdihuje, takrat slavček najkrepkejšje peva in rožice duh najprijetniše diši. Iz grmička tega srečnega se moji zlati pod oknom pev razlega in razlivajo dišave, dokler traja letna noč. Kaj milejše je od rožnega miloduha, povejte, in čegavo petje mami tako uha?

Oj, da bi slavček bil vsaj eno jasno noč, da bi s pesmicami začaral jo in razkril ji tajnosti srca!

Oj, divnim tem glasovom da bi moje pesmi le podobne bile, da bi tako moje tuge in nadloge poslavile moj premili dom!

IV.

Slika in prilika.

V sobi moje drage je marmorno podnožje, in nad klečalom visi bogata in krasna slika matere Božje. Draga majka divna pač je in preblaga, preponižna, nježna in premila tam s sinkom svojim — delo roke Rafaela.

Iz njenih milostnih očes ji sije ljubezen materinska, ljubezen prava, ljubezen živa, ki vse trpljenje zmaga. In žrtvuje mati pri detetu se, mnogo trpljenja trpeča, bogorodni plamen redí v sebi, in svetu goji Odrešenika.

O tej olici in priliki draga dušo svojo prilikuje in pri tem žrtveniku klečeča veličanstvo Božje slavi. O praznikih semkaj vence deva; tukaj rada samotuje in po izgledu maternem za narod k Bogu moli.

V.

Ona sama.

Očes je črnih in živih, s kterimi je očarala me, in kadar se ognjeno na me ozrè, srce me zaboli. Lasé pa ima črne in obilne, s kakoršnjimi se le vila kinča; do pet ji segajo in ž njimi um mi omamila je. Črnooka je in belolična, ustnic pa rožnatih, rožica bi jim živa bila slika, ko bi v snegu mogla cvesti

Še nekaj o besedica an in ni.

Ko sem lansko leto pisal o členkih (partikulah), trdil sem zastran besedice an, da je sestavljena iz členkov a in no. Po daljšem preiskavanju in mišljenju se zdaj ne bi upal več tega za gotovo reči, marveč se mi dozdeva, da je ta besedica sam goli staroslovenski nъ (нъ), nastavši s tem, da je od zadaj stoječi ploglasnik stopil spred (ъn), kakor v besedah erja, erž nam. rēja, rěž; ter da se je v nekterih krajih, kjer je taka navada, spremenil v a, kakor v besedah: lagek, danes nam. lègek, dènes. Jaz to sodim po tem, ker nekod rabijo èn (ъn) drugod pa an, brez razločka v pomenu. Vrh tega nisem slišal, da bi se govorilo ano ali anъ; ampak vedno samo čisti kratki àn, kar ne bi bilo, da je ta besedica, kakor na pr. ino, sestavljena.

Zdaj še nekaj zastran rabe in pomena.

Kar sem jaz izkusil, je ta besedica v navadi tako po Gorenskem, kakor na Dolenskem in med Belimi Kranjci, samo kar se po Gorenskem (pa tudi nekod po Dolenskem) izgovarja le ploglasno (èn); na Dolenskem in med Belimi Kranjci pa àn.

Jaz sem slišal an govoriti ljudi iz Mokronoškega, Žužemberškega, Ložkega, Ribniškega, Črnomaljskega in Kočevskega okraja; èn pa domá na Gorenskem, to je, v Podgorji, potem ljudi Zatiške okolice.

Rabi pa ta besedica, kakor naše sestavljeno ampak, in iztočnih ter južnih Slovencev nego, kadar stavek sè stavkom mejimo. Na priliko: „Jaz bi mu posodil, n' to je, da ne vem, kadaj mi vrne.“ Če nečeš drugače, ženi se, n' to ti povem, mene potlej ne bo več pod tvojo streho.“ „Vi se tega človeka bojite, n' obljubim, da vam nič ne stori.“ „Ne silite me več, n' t' veste (an tè), da ne morem.“ „Rad ti dam, n' to te prosim, pametno ravnaj.“ „V nižini je pozeblo, an pri vrhu ne.“ „V mraku mi je šel jemat, an češ, da ne bom vedel.“ „Vsega ima dosti, an kar ni zdrav.“ „Nimam več živinčet, an troje.“

Posebno navadna je ta besedica v izreku: „an samo to, kar (da)“, v pomenu nemškega: „ausser, nur — dass.“ Na priliko: „Vsega imamo, an samo kar nismo zdravi.“

Al ker je ta besedica tako slabega glasú, zgodi se, da je večkrat niti ne slišimo, ter ostaja le: samokar, ali goli: kar.

Okoli Ribnice in Lašč govore še celó kà namesti kar. Na priliko: „Ni tako slaba letos, kà dnarja ni“ nam. „an samo to je, kar dnarja ni.“

Tako je tudi v izreki: „kar pojdi!“ nam. „nič drugega, an kar pojdi.“ Po hrvaško-srbski je: „nego idi!“

Beli Kranjci, kadar hotè kaj izneti, govore van. Na priliko: „Vsi so prišli, van ti ne.“ „Nikogar nisem videl, van tebe.“ „Nijeden ne zná šteti (brati), van jaz.“

Ali tudi besedica van po moji misli ni drugo, ko an, ki je dobil spredaj v zavolj zeva ali hiata, kakor